

Putin, kulttuurieliitti ja satiirin nousu

S a n n a T u r o m a

Ennen maaliskuisia presidentin vaaleja venäläistä kulttuuri-intelligentsijaa puhutti valtakunnallisen *Rossija 24* -kanavan vaalidebatti, jossa mittaa toisistaan ottivat Irina Prohorova ja Nikita Mihalkov. Prohorova on ollut vuosia tuttu nimi kansainvälisissä slavistipiireissä ennen muuta *NLO (Novoje literaturnoje obozrenije)* -lehden ja samannimisen kustantamon perustajana ja johtajana. Suurelle venäläisyleisölle Prohorova tuli kuitenkin tutuksi helmikuisen TV-debatin myötä. Hän edusti ohjelmassa veljeään, vaalien oligarkkiehdokasta Mihail Prohorovia.

Nikita Mihalkov on puolestaan kansainvälisesti tunnettu elokuvaohjaaja ja kulttuuripoliittisen vallan käyttäjä. Hän on ollut vuosia äänekäs Vladimir Putinin kannattaja. Vuonna 2007 Mihalkov kirjoitti Putinille avoimen kirjeen, jossa pyysi tätä ”kaikkien luovaa työtä tekevien puolesta” asettumaan uudelleen ehdolle. Mihalkovilla on tavallaan kaksi aateluutta: hän on vanhaa venäläistä aatelis- ja intelligentsijasukua mutta edustaa myös etuoikeutettua ”neuvosto-

aatelia”. Hänen molemmat vanhempansa olivat tunnettuja lastenkirjailijoita. Isä Sergei Mihalkov kirjoitti sanat Neuvostoliiton hymniin. Stalinin aikaista sanoitusta Sergei Mihalkov muokkasi ensin 1970-luvulla ja uudestaan neuvostoajan jälkeen niin, että sanat sopivat Venäjän federaation kansallislauluksi.

Vaalidebatin aihe oli kulttuuri. Juontaja Anna Šnaider aloitti keskustelun ottamalla esille poliittisen satiirin nousun Venäjällä. Hän tiedusteli keskustelijoilta, miten he arvioivat satiirin yhteiskunnallista merkitystä. Erityisesti hän viittasi *Graždanin poet* (Kansalainen runoilija) -radio-ohjelmaan, joka sai duuman ja presidentin vaalien alla ilmiömäisen suosion venäläisen liberaalin koulutetun väestön keskuudessa. Ohjelman konsepti oli esittää kerran viikossa tuore runosatiiri ajankohtaisesta ja poliittisesti merkittävästä tapahtumasta tai henkilöstä. Dmitri Bykovin kirjoittamasta runosta nauhoitettiin Internet-levytykseen Mihail Jefremovin esittämä dramatisoitu versio. Tekijöiden tunnettuuden lisäksi esitysten suosio perustui osuvaan satiiriin sekä siihen, että runot parodioivat herkullisesti koulukirjoista ulkoa opittuja venäläisiä tai neuvostoajan suosittuja runoilijoita.

Kansalainen runoilija -ohjelman esille ottaminen vaalidebatin alussa sähköisti tunnelman. Ohjelman suosiosta kertoo, että juontajan ei tarvinnut mainita ohjelman nimeä, vaan riitti että hän mainitsi ilmiön yhdistävän Prohorovin ja Mihalkovin. Niin Mihail Prohorov kuin Nikita Mihalkov ovat olleet ohjelman satiirin kohteita. Lisäksi ohjelmassa on parodioitu Mihalkovin

isän Sergei Mihalkovin runoja ja henkilöä.

Nikita Mihalkov tyrmäsi poliittisen satiirin merkityksen suoralta kädeltä viittaamalla siihen väheksyvästi käsitteellä *stjob*. Se tarkoittaa arkipäivän ironiaa ja toisinaan tympeänä pidettyä parodiaa; merkityssävyt vaihtelevat puhujasta riippuen. ”Jokainen tekee sitä [*stjobia*] parhaan kykynsä mukaan”, Mihalkov lausui. Isänsä parodioinnissa hän ei nähnyt minkäänlaista satiiria vaan katsoi, että se oli pelkkä *šutka* eli vitsi.

Mihalkovin halua väheksyä satiirin merkitystä vaalidebatissa lisäsi kenties se, että Mihail Prohorov sponsoroi *Kansalainen runoilija* -ohjelmaa näkyvästi. Ohjelman tekijäkolmikosta Jefremov ja tuottaja Andrei Vasiljev esiintyivät yhdessä Prohorovin kanssa tämän vaalitulaisuudessa Pietarissa vain pari päivää ennen debatin nauhoitusta. Jefremov muuntautui tilaisuudessa Sergei Mihalkoviksi ja esitti runon ”Wow! Kampanija kakaja” eli ”Vau! Mikä kampanja”. Siinä jäljitellään Mihalkovin lastenlauluna tunnettua runoa ”Ystävien laulu”. Bykovin runon nimi viittaa Mihalkovin runon toteamukseen ”vot kakaja kompanija” eli ”sellainen seurue”, joka neuvostorallatuksessa on ”hyvistä naapureista ja onnellisista ystävistä” koostuva iloinen joukko (nykyversio tunnetaan muun muassa Smurfien laulamana). Bykovin runossa seurueesta (*kompanija*) on tullut kampanja (*kampanija*), jolla runossa tarkoitetaan tulipalopakkasissa kärven-televiä, Putinia ja Kremlin valtaa vastustavia protestikulkueisiin kokoontuneita kansalaisia.

Mutta takaisin TV-debattiin: Irina Prohorova suhtautui juontajan kysymykseen poliittisen satiirin noususta aivan toisin kuin Nikita Mihalkov. Hänen näkemyksensä mukaan ilmiö on merkki yhteiskunnallisesta tyytymättömyydestä ja kansalaisten pettymyksestä vallanpitäjiin. Hän vertasi satiirin nousua pysähtyneisyyden aikaan ja poliittisten anekdoottien suosioon tuolloin. Näin hän tuli viitanneeksi siihen analogiaan, jonka varassa myös *Kansalainen runoilija* -ohjelman monet satiirit lepäävät: tandemin aika vertautuu neuvosto aikaan.

Prohorovan TV-esiintymisen saama myönteinen vastaanotto kulttuuri-intelligentsijan parissa

johtui kuitenkin ennen muuta siitä, että hän argumentoi taitavasti kulttuurin ja koulutuksen infrastruktuurin puolesta ja tuli samalla arvostelleeksi nykyjohdon modernisaatio-puheita tyhjäksi retoriikaksi. Hän kiinnitti katsojien huomion erityisesti kulttuuripolitiikan alueelliseen eriarvoisuuteen ja, vaalikampanjan hengessä, korosti Mihail Prohorovia ainoana presidenttiehdokkaana, jolla oli kulttuuri-instituutioiden kehittämiseen tähtäävä vaaliohjelma. Toisin siis kuin Vladimir Putinilla.

Mutta mihin *Kansalainen runoilija* -ohjelman suosio perustuu ja miten se liittyy Prohorovan ja Mihalkovin keskustelussa esille tullessiin venäläisen kulttuurin tilaa koskeviin kysymyksiin? Mistä satiirisessa radio-ohjelmassa, joka nousi presidentin vaaleissa näin näkyvään rooliin, on lopulta kyse? Mistä poliittinen satiiri venäläisessä kulttuurissa juontuu ja kuka tai ketkä ovat kirjailija Dmitri Bykovin esikuvat?

Mikä satiiri?

Satiiri on perinteisesti määritelty suhteessa parodiaan. Parodian kohde on taide ja satiirin todellisuus. Näin ero nähtiin esimerkiksi venäläisten formalistien parissa. Boris Tomaševskin mukaan ”joskus parodiaan ei liity satiirista tarkoituserää vaan se toimii avoimesti keinoilla leikkivänä taitteena”. Mihail Bahtinille parodia ja satiiri olivat kuitenkin kirjallisuudessa erottamattomia. Hän hahmotteli niiden avulla romaanikirjallisuuden syntyä. Bahtinin käsityksen mukaan romaani-lajin juuret ovat karnevalistisessa kansanperinteessä ja sille on ominaista karnevalistinen maailmankuva. Satiiri on karnevalisoitunutta kirjallisuutta. Satiirinen nauru tekee narrista kuninkaan ja kuninkaasta narrin.

Myöhempi tutkimus on satiiria määritellesään kiinnittänyt huomion satiirin tarkoituserään. Kirjoituksesta tekee satiirin sen sävy ja tarkoitus. Satiiri ymmärretään kirjoittamisen tapana, sen moodina. Satiirinen sävy voi ujuttautua mihin tahansa kirjoittamisen lajiin – runoon, romaaniin, näytelmätekstiin, esseeseen, kirjeeseen. Myös teoksissa, joita emme ensisijaisesti

pidä satiireina, voi olla satiirisia elementtejä. Esimerkiksi Dostojevskin *Riivajissa* on koko ajan läsnä vallankumouksellisen toiminnan satiiri. Välillä satiirinen sävy katoaa taustalla ja välillä se taas nousee esille.

Satiirille on ominaista pilkka ja nauru, molempia tarvitaan. Naurun ja pilkan avulla satiiri paljastaa ihmisen heikkoudet ja yhteiskunnan epäkohdat. Satiiri tarttuu todellisuuden ja ihanteiden väliseen kuiluun, kuten Sari Kivistö satiiri-tutkielmassaan osuvasti toteaa. Demokratia paljastuu autokratiaksi tai sukupuolien välinen tasa-arvo hyvä veli -verkostoiksi. Tosin satiiri ei aina ole vallan kritiikkiä. Myös valtakoneisto voi käyttää sitä hyväkseen, mistä esimerkki on Stalinin propagandakoneiston satiiriset pilakuvat kansanvihollisista. Satiirinen huumori on harvoin hyväntahtoista. Jos myötäeläminen ja toisen osaan eläytyminen kokonaan puuttuu, satiiri voi olla synkkää moraalisaarnaa. Venäläisen klassikkokirjallisuuden satiirisesta ilotellusta tunnetuimpia esimerkkejä lienee Nikolai Gogolin tuotanto, kun taas synkän ja ilottoman satiirin esimerkkinä voi mainita Mihail Saltykov-Štšedrinin romaanin *Maalaisaatelia*.

Satiirin voi jakaa karkeasti kahteen tyyppiin: se kritisoi joko ajattomia inhimillisiä paheita tai se pureutuu ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Parhaimmillaan satiiri on molempia, kuten 1700-luvun alussa kirjoitetuissa Antioh Kantemirin runosatiireissa. Niiden nimet kertovat satiirien ajattomasta luonteesta: *Ihmisen intohimojen eroista*, *Pahatapaisten aatelismiesten kateuden ja ylpeyden johdosta*, *Ylipäättänsä ihmisen paheellisuuden johdosta*, *Häpeämättömän julkeuden johdosta*, ja viimeinen yhdeksäs runosatiiri, *Koko maailman tilan johdosta*. Tämän satiirin Kantemir omisti auringolle. Mutta kuten esimerkiksi intohimoja ivaavan runosatiirin alaotsikko *Novgorodin arkkipiispalle* sekä Kantemirin ensimmäisen satiirin otsikko *Opin panettelijoille* osoittavat, hän kritisoi myös yhteiskunnallisia epäkohtia ivaamalla niitä tahoja, jotka vastustivat Pietari I:n johdolla aloitettuja valistushenkisiä uudistuksia. Erityisesti hän pilkkasi uskonnollista tekopyhyyttä

ja ortodoksikirkkoa, jonka papiston hän näki Venäjän modernisaation suurimpana esteenä.

Kansalainen runoilija

Kansalainen runoilija -ohjelma oli alun perin suunniteltu Internetissä toimivalle TV-kanavalle, mutta se hyllytettiin ennen kuin eetteriin ehti runo ”Kaksipäinen”, jossa ivattiin Medvedevin ja Putinin tandemia. ”Tandem on Venäjällä enemmän kuin tandem”, kuten runon lentäväksi lauseeksi muotoutuneessa säkeessä todetaan. Satiirin kärki kohdistui Medvedevin ja Putinin mediaesiintymisten vedenpitävänä pidettyyn synkroniaan, johon tuli yllättävä särö Libyan viimekeväisten tapahtumien aikana. Putin tuomitsi YK:n turvallisuusneuvoston päätöksen iskeä Libyaan ”ristirekenä”, mutta Medvedev paikaili pääministerin puheita vielä saman päivän iltana. Muutaman hetken näytti siltä, että Venäjän johtajien ulkopoliittinen linja oli hukassa. Satiiri ei jättänyt käyttämättä tätä hetkeä hyväkseen.

Hyllyttämisen jälkeen ohjelma siirtyi *Eho Moskvy* -radioasemalle. Ohjelman tekijät olivat avoimesti vaaleja edeltäneiden kansalaiskokouksien ja protestiaallon kannattajia. Radio-ohjelman lisäksi *Kansalainen runoilija* keräsi suosiota syksystä 2011 lähtien myös konserttikiertueena. Se kattoi paitsi Moskovan ja Pietarin estradit myös aluekeskusten teatterit. Esimerkiksi lokakuussa 2011 *njuzikl* (newsical) esiintyi Toljatissa, Samarassa, Kazanissa, Nižni Novgorodissa, Saratovissa, Volgogradissa, Krasnodarissa, Stavropolissa ja Novorossijskissa.

Ohjelma ja kiertueet loppuivat presidentin vaalien jälkeen. Lopettamisesta ilmoitettiin näyttävästi etukäteen sosiaalisessa mediasa. Viimeinen esiintyminen oli maan rajojen ulkopuolella Lontoossa, ja sitä mainostettiin nimellä ”viimeinen konsertti vapaudessa”. Lontoon toinen konsertti oli presidentin vaalien jälkeisenä päivänä ja sen otsikko oli ”projektin kansalaismuistopalvelu”. Lontoon konsertteja sponsoroi miljonääri Jevgeni Tšitšvarkin. Ohjelman lopettaminen heti Putinin uudelleenvalinnan jälkeen tuntui perustuvan siihen järkeilyyn, että

uudelleenvalintaa vastustavalla ohjelmalla ei enää ole tarvetta jatkaa vääjäämättömän uudelleenvalinnan tapahduttua. Ilmoittamalla lopettamisesta etukäteen ohjelman tekijät alleviivasivat poliittisen tilanteen absurdiutta sekä realististen vaihtoehtojen puutetta.

Putinin ja tandemin lisäksi noin vuoden kestäneen ohjelman aiheita olivat muun muassa Jukos-oikeudenkäynnit ja Mihail Hodorkovskin sekä Platon Lebedevin tuomiot, nationalistien vuotuinen marssi *Russki marš*, Moskovan entisen pormestarin Juri Lužkovin kavallussyytteet, Venäjän korkeimman terveystieteiden Gennadi Oniššenkon ehdottama tadžikki-siirtotyöläisten maahantulokielto sekä EU-vihannesten tuontikieltoa, patriarkka Kirill, toimittaja-aktivisti Oleg Kašin sekä tämän arvostelemat Kremlille läheiset nuorisoliikkeet.

Uutta vuotta 2012 tekijät toivottivat yleisölleen herättämällä henkiin Juri Andropovin. Neuvostojohdossa Brežnevia seurannut Andropov oli paitsi KGB:n päällikkö ja Neuvostoliiton dissidentiliikkeen tukahduttaja myös lyyrinen runoilija. Videoversiossa Andropoviksi maskeerattu Jefremov makaa kukkalaitteiden ympäröimänä ruumisarkussa ja lausuu runoa. Siinä hän julistaa neuvostojohdajan äänellä lyriikan yleisinhimillistä tehtävää ja ennustaa venäläisille tulevaa: ”järkkymätön tulee olemaan vain salainen poliisi”.

Ohjelman suosituimpiin esityksiin lukeutuu lokakuussa eetteriin ajettu ”Putin i mužik”, ”Putin ja musikka”. Se on parodia neuvostokoululaisten hyvin tuntemasta Andrei Tvardovskin runosta ”Lenin i petšnik”, ”Lenin ja muurari”, joka julkaistiin neuvostojalla useaan otteeseen erillisenä kuvitettuna laitoksena. Andrei Tvardovski oli kirjallinen toimija, jonka ura ja vaikutusvalta kattoi monta neuvostovuositähtä. Hän oli kolminkertainen Stalin-palkinnon voittaja, sota-ajan suosikkikirjailija ja suojaan mielipidevaikuttaja, joka *Novyi mir* -lehden päätoimittajana julkaisi Aleksandr Solženitsynin *Ivan Denisovišin päivän* ja jatkoi yhtenä johtavana neuvostolyriikkona kuolemaansa asti vuonna 1971.

Tvardovskin runo kertoo muurarista, joka kohtaa sattumalta niityllä Leninin. Kohtaaminen on eräänlainen sosialistisen realismin pastoraalidylli. Mutta muurari ei tunnista vastaan tulevaa miestä vaan ärjyy tälle ja käskee antamaan tietä: ”ei kai tsaarin aikaan kerran / komentaa hän saanutkaan”, kuten Tvardovski kirjoittaa Armas Äikiän suomennoksessa (Tvardovski 1960, 264–265). Muurari komentaa vastaan tulijan kertomaan nimensä ja ”mies tuo pieni, kaljupää” vastaa vaatimattomasti: ”Lenin”. Kun muurari kuulee nimen, hän ymmärtää ketä puhutteli ärjyen ja lysähtää istumaan.

Kesä menee ja saapuu talvi. Asia painaa muuraria. Kun kaksi sotilasta saapuu hakemaan häntä lumipyryssä, hän luulee rangaistuksen koittaneen. Vaimo itkee. Mutta kuinka ollakaan, mies vie hänen Leninin luo ja tämä pyytää muuraria korjaamaan savuttavan uunin. Samalla kun muurari osoittaa kädentaitonsa omissa työssään, Lenin suorittaa omaa ajatus- ja kirjoitustyötään. Kummallakin on oma tehtävänsä. Lopulta uuni vetää, Lenin tarjoaa muurarille teetä ja tämä pyytää anteeksi kesäistä käytöstään. Näin uusi kohtaaminen antaa muurarille mahdollisuuden osoittaa kunnioituksensa Leniniä kohtaan, ja tätä kautta myös lukija valistuu: Lenin on paitsi vaatimaton niin viisas, todellinen kansan johtaja.

Bykovin runon juoni lainaa Tvardovskilta sosialistisen realismin konvention, jossa kansanmies kohtaa suuren johtajan. Leninin sijasta Bykovin musikka kohtaa Putinin. Näin syntyy irvaileva analogia Leninin ja Putinin välille. Pastoraali-idylli on runon parodinen lähtökohta, jonka se karnevalistisesti kääntää pääläelleen pureutuen idyllin ja todellisuuden eroon. Taitavan muurarin sijasta runon kansanmies on kohmelosta kärsivä maajussi: ”Saappaat jalassa, kulunut paita päällään / koko krapulaisessa komeudessaan / kulki musikka pitkin maissipeltoa”. Yhtäkkiä kuuluu horisontista moottorien jyrinää, ja musikan eteen ilmestyy puimureiden rintama. Toisen puimurin päällä seisoo ”se” ja toisen päällä ”toinen” merkkipusakoihin pukeutuneena kädessään sulkapallomailat. ”Luoksepääsemättömänä kuin valtiosalaisuus” Putin astuu alas

puimurin päältä. Musikka tunnistaa Putinin ja lysähtää istumaan.

Seuraa Putinin monologi, jonka hän aloittaa puhuttelemalla musikkaa: ”Et kai vapise venäläinen? Niin pitääkin, sen kun vapiset...” Sen jälkeen hän käy läpi ”Dimonin” (Medvedevin) ja omat yrityksensä viihdyttää kansaa ja kertoo, kuinka kaikkensa antaneina he saivat lopulta neronleimauksen: pelata sulkapalloa puimuriin päällä ja vieläpä maissipelossa. Sitä ei ole keksitty ”Venäjällä eikä Neukkulassa” Lopuksi musikka saa suunvuoron ja kysyy, mitä johtajat suunnittelevat. ”Joko sukset jalassa syvänmerensukellusta tai tankeilla toimittajakouluun”, kuuluu Putinin vastaus. Musikka jää makaamaan hämillään heinäkasaa. Kohtaamisen tulos on käänteinen Tvardovskin muurarin ja lukijan valistumiselle johtajan viisaudesta.

Ne todellisen elämän tapahtumat, joihin runon satiiri kiinnittyi, liittyivät Putinin ja Medvedevin lokakuussa tekemään vierailuun Stavropolin aluepiirin viljelyseudulle. Siellä presidentti ja pääministeri korjasivat ennätysmäärän maissisatoa ja kehuivat venäläisiä puimureita TV-kameroiden edessä Sulkapallomailat taas viittaavat Medvedevin videoblogiin, jossa tämä mainostaa sulkapalloa koko kansan lajina ja pelaa näytösotetelia Putinin kanssa muzakin tahdissa.

”Putin ja musikka” sekä Jefremovin esitys siitä sai välittömästi huiman suosion sosiaalisessa mediassa. Suosiosta kertoo edelleen venäläisen Yandex-hakukoneen tuottama hakutulos. Jos hauksi kirjoittaa ohjelman nimen ”Kansalainen runoilija”, kone ehdottaa ensimmäiseksi ”Putin ja musikka” -runoa. Haulla ”Putin ja...” tulee tulokseksi ”Putin ja musikka” heti ”Putin ja Kabajeva” -osumien jälkeen. *Kansalainen runoilija* -ilmiön myötä on tullut esille ajatus kirjallisuuden paluusta yhteiskunnallisesti merkittäväksi keskustelufoorumiksi Venäjällä.

Satiirin suosion syyt

Irina Prohorovan TV-debatissa esittämään käsitykseen poliittisen satiirin suosion syistä on helppo yhtyä. *Kansalainen runoilija* -ohjelman

suosio kertoo tyytymättömyydestä vallanpitäjiin ja yhteiskuntatilanteeseen. 1990-luvun sanavapauden euforiaa seurannut yhteiskuntailmapiiirin kiristyminen, toimittajien vainot, Kaukasuksen tilanne, oikeuslaitoksen korruptio, nationalismi, ortodoksikirkon ja Kremlin liitto, koulun opetus-suunnitelmiin ujutettu ohjelmallinen isänmaallisuus ja monet muut liberaalin intelligentsijan karsastamat yhteiskunnalliset kehitykset olivat tandemin ja Putinin lisäksi ohjelman satiirin kohde. Ohjelma tarjoaa eräänlaista kollektiivista terapiaa yleisölleen. Sen satiirinen nauru parantaa ja parodinen lempeys lääkitsee.

Laajan suosion ohjelmalle on taannut osaltaan myös se, että ohjelman satiiri ei ole yhteiskunnan perusteita järkyttävää pilkkaa eikä sen parodia horjuta kanonisoituja kulttuurihierarkioita. Ohjelma ei horjuta sukupuolijärjestystä eikä uskontoa. Se voi monen vastustajan mielestä olla *stjobia* mutta tuskin *huliganstvoa*, huli-ganismia, jolla on viitattu *Pussy Riot* -ryhmän punk-rukoukseen ja joksi *VTSIOM*:in hiljattaisen haastattelututkimuksen mukaan 46% venäläisistä ymmärtää naisryhmän provokaation. *Kansalainen runoilija* -ohjelman 51:sta runosta vain yksi on jäljitelmä naiskirjailijan tekstistä. Jäljittelyjen kohteet ovat vankasti miesvoittoisen kirjallisuuskaanoniin eliittiä: Puškin, Gribojedov, Baratynski, Lermontov, Nekrasov, Blok, Mandelstam, Pasternak, Majakovski, Jesenin, Brodski, Voznesenski, Jevtusenko, Okudžava, Vysotski jne. Naisia tuntuu olevan vaikea ottaa mukaan valtaparadigmaan silloinkaan, kun valtarakenteita ja vallanpitäjiä kritisoidaan.

Bykovin runojen satiirinen parodia, tai parodinen satiiri, tapahtuu siis useimmiten kanaan korkeakulttuurin viitekehyksessä. Putinin kampanjapuhetta Lužniki-hallissa ivannut Viktor Tsoi -parodia ”Kaikki kuolevat ja vain minä jään” oli ohjelman repertuaarissa poikkeus. Ohjelman ”fanittaminen” edellyttää tiettyä kulttuurisen kompetenssin tasoa. Kulttuuri, *kultura*, ymmärretään Venäjällä edelleen ennen muuta korkeakulttuurina ja korkeakulttuurilla on arvostettu asema. Stalinin kaudella neuvostokielen vakiintunut *kulturnost*-käsite muokkasi kuvaa

sivistyneestä neuvostoihmisestä. Kulttuurin käsite assosioituu nyky-Venäjälläkin usein sivistykseen tai sivistyneisyyteen (*obrazovaniye*) ja hengellisyteen tai henkisyteen (*duhovnost*). ”Sivistynyt ihminen”, *obrazovannyi* tai *kulturnyi tselovek*, tuntee venäläisen kulttuurikaanonien perusteokset ja lausuu ulkomaistista Puškinin säkeitä. Kulttuuri-käsitteen korkeakulttuurisia merkityksiä ei kyseenlaistettu myöskään akateemisen eliitin tai neuvosto-*mainstreamin* ulkopuolella toimineen intelligentsijan, esimerkiksi Tarton koulukunnan parissa samalla tavoin kuin ne kyseenalaistettiin lännessä 1960-luvulta eteenpäin. (Ks. esim. Kelly et al. 1998).

Tällaisessa kulttuurikäsitteessä on läsnä myös vahva kansallisen identiteetin merkitys-taso. Venäjällä siihen liittyy lisäksi perinteinen käsitys intelligentsijan tehtävästä kulttuurin ja sivistyksen levittäjinä. Huoli venäläisen kulttuurin tilasta yhdistää lopulta niinkin erilaisia kulttuurieliitin toimijoita kuin Irina Prohorovan ja Nikita Mihalkovin, kuten Mihalkovin tyytyminen tarkkaavaisen kuuntelijan rooliin Prohorovan kritisoidessa kulttuurisen infrastruktuurin tilaa helmikuun vaalidebatissa osoitti. Sekä länsimaalaisen kulttuurin arvon tunnustava liberaali että kansallismielinen konservatiivi jakavat huolen venäläisen kulttuurin perinnöstä ja resursseista, vaikka heillä olisikin erilainen käsitys siitä, miten tätä kulttuuripääomaa tulee käyttää yhteiskuntakritiikin esittämiseksi.

Kansalainen runoilija -ohjelman suosio on osoittanut, että niin sanottu kirjallinen sivistys ei ole Venäjällä kadonnut, kuten Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen on ehditty huolestua.

Tekemällä korkeakulttuurisen kompetenssin näkyväksi ja kutsumalla yleisön mukaan tälle kompetenssille perustuvaan leikkiin, ohjelma lujittaa venäläisen koulutetun väestön käsitystä kulttuurista ja kirjallisesta sivistyksestä sen kulmakivenä. Ohjelmasta ei puutu kansallista itseironiaa, mutta Bykovin käyttämä materiaali vahvistaa venäläisen korkeakulttuurin asemaa ja lujittaa yhteisöllisyyden tunnetta, mitä yhteinen ja kulttuuri-intelligentsijalle perinteinen vihollinen eli Kremlin valta osaltaan vahvistaa. Ohjelma nauraa vallalle mutta se nauraa myös kansalliselle identiteetille ja kulttuurille – kansallisen korkeakulttuurin viitekehyksessä.

Ohjelman esikuva sisältyy sen nimeen: *Kansalainen runoilija* viittaa 1800-luvun satiirikon Nikolai Nekrasovin runoon ”Runoilija ja kansalainen” (1856). Sen usein siteeratut säkeet kuuluvat: ”runoilija voit olla olematta / mutta olla kansalainen, se on velvollisuus” Ennen Nekrasovia ajatuksen runoilijan yhteiskunnallisesta velvollisuudesta muotoili valistusajan hengessä dekabristikapinan yhteydessä hirtetty Kondrati Rylejev: ”En ole runoilija, olen kansalainen”.

Dmitri Bykov on ajanmukaistanut yhteiskunnallisesti kantaaottavan runoilijan perinteikkään roolin. Nykykirjallisuuden ironian sekä sitaattiverkoston kouluma yleisö on puolestaan ottanut omakseen Bykovin karnevalistisen asenteen ja taiturimaisen parodian. Runoilijan kansalaisvelvollisuus uusiintuu Bykovin taitavissa käsissä Internetin ja Putinin aikakaudella. Hänen käytössään ovat uudet teknologiat: e-kirja, You Tube ja iPhone. Myös ohjelman tekovaiheita kuvaava dokumentti on tekeillä.

Lähteet

- Bahtin, Mihail (1991), *Dostojevskin poetiikan ongelmia* Suom. Paula Nieminen ja Tapani Laine. Kustannus Oy Orient Express.
- Ekonen, Kirsti ja Turoma, Sanna (2011), Jälkisanat. – *Venäläisen kirjallisuuden historia*. Toim. Kirsti Ekonen ja Sanna Turoma. Helsinki: Gaudeamus, 633–638.
- Kelly, Catriona, Pilkington, Hilary, Shepherd, David, Volkov, Vadim (1998), Introduction: Why Cultural Studies? – *Russian Cultural Studies. An Introduction*. Toim. Catriona Kelly ja David Shepherd. Oxford: Oxford University Press, 1–17.
- Kivistö, Sari (2007), Satiiri kirjallisuuden lajina. – *Satiiri. Johdatus lajin historiaan ja teoriaan*. Toim. Sari Kivistö Helsinki: Gaudeamus, 9–26.
- Prohorovan ja Mihalkovin TV-debatti: <http://www.youtube.com/watch?v=F3UTwVaTPM4>
- Tomaševski, Boris (2001), Juonen rakenne. – *Venäläinen Formalismi. Antologia*. Toim. Pekka Pesonen ja Timo Suni. Suom. Timo Suni. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 166–200.
- Turoma, Sanna (2012), Bittiavaruus nauraa Putinille. – *Voima* 1, 43. <http://ffi.voima.fi/voima-artikkeli/2012/numero-1/bittiavaruus-nauraa-putinille>
- Tvardovski, Andrei (1960), Lenin ja muurari. – *20 Neuvostoliiton runoilijaa*. Suom. Armas Äikiä. Petroskoi: Valtion kustannusliike, 263–269.
- VTSIOM:in *Pussy Riot* -ryhmää käsittelevä haastattelututkimus: <http://wciom.ru/index.php?id=459&uid=112690>